IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

ESG MEZONLARI VA QISHLOQ XO'JALIGI YER BOZORI: YASHIL MOLIYAVIY INSTRUMENTLARNI YER IJARA TIZIMIGA INTEGRATSIYA QILISH MODELI

A. Aydarbekova
Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti,
Yer resurslaridan samarali foydalanish loyihasi yetakchi mutaxassisi
e-mail: a.aydarbekova@imrs.uz

ANNOTATSIYA

ESG (Environmental, Social, Governance) mezonlari global moliya bozorlarida barqaror rivojlanishning asosiy ko'rsatkichiga aylandi. Biroq bu mezonlarni qishloq xo'jaligi yer bozori institutlari, xususan yer ijara tizimlari bilan integratsiya qilish masalasi ilmiy adabiyotlarda hali yetarli darajada o'rganilmagan. Mazkur maqola Niderlandiya, Daniya va O'zbekiston tajribasini qiyosiy case-study metodologiyasi asosida tahlil qilish orqali ESG mezonlarini qishloq xo'jaligi yer ijara tizimiga tatbiq etishning institutsional modelini taklif etadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yashil ijara shartnoma mexanizmlari, tuproq sifati indekslari va moliyaviy rag'batlantirish vositalarini uyg'unlashtirish orqali yer ijara bozorining investitsion jalibdorligini oshirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash mumkin. O'zbekiston uchun elektron auktsion platformasiga ESG filtrlarini kiritish va yer ijara shartnomasiga ekologik majburiyatlar qo'shish innovatsion yo'nalish sifatida belgilanadi.

Kalit so'zlar: ESG; yashil moliya; yer ijara bozori; yer boshqaruvi; barqaror qishloq xo'jaligi; O'zbekiston; qiyosiy tahlil.

I. KIRISH

Yer resurslarini boshqarish masalasi nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki iqlim o'zgarishlari, oziq-ovqat xavfsizligi va ijtimoiy adolat nuqtai nazaridan ham tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab rivojlangan mamlakatlarda yer bozorining an'anaviy baho mezonlari — yer maydoni, joylashuvi va unumdorligi — moliyaviy qarorlar uchun asosiy ko'rsatkich hisoblangan. Biroq so'nggi o'n yilliklarda Environmental, Social, Governance (ESG) mezonlari nafaqat korporativ, balki institutsional investitsiya qarorlarida ham markaziy o'rinni egallash tendentsiyasi kuzatilmoqda.

2015-yildan boshlab Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (BRM) qabul qilingach, xalqaro moliya institutlari — Xalqaro Moliya Korporatsiyasi (XMK/IFC), Jahon banki va Yevropa investitsiya banki (YIB) — rivojlanayotgan mamlakatlarda investitsiya qarorlarini ESG standartlariga muvofiqligi bilan bog'lashni kuchaytirdi. IFC ma'lumotlariga ko'ra, uning Barqarorlik Tizimi standartlari asosida rivojlanayotgan bozorlarda jami 4,5 trillion AQSh dollarlik investitsiyalar amalga oshirildi [1]. Biroq ushbu standartlar asosan korporativ va infratuzilma sektorlariga mo'ljallanib, qishloq xo'jaligi yer bozorining institutsional mexanizmlari — xususan ijara tizimi — uchun moslashtirilmagan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ESG mezonlarini yer bozori institutlariga, xususan ijara shartnomalariga integratsiya qilish masalasi ilmiy jihatdan kam o'rganilgan soha hisoblanadi. Xuan va boshqalar 2024-yilda Xitoy misolida yashil moliya va yer huquqlarini o'tkazish (land transfer) o'rtasidagi bog'liqlikni empirik tahlil qilgan bo'lsa-da [2], O'rta Osiyo yoki Yaqin Sharq sharoitidagi yer bozori mexanizmlari va ESG aloqasini o'rgangan tadqiqotlar hali deyarli mavjud emas.

Shu muammoni ko'zda tutib, mazkur tadqiqot quyidagi asosiy savolga javob izlaydi: ESG mezonlarini qishloq xo'jaligi yer ijara tizimiga qanday institutsional mexanizmlar orqali integratsiya qilish mumkin va bu O'zbekiston uchun qanday modelni taklif etadi?

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, u birinchi marta ESG mezonlarini yer ijara mexanizmlari bilan uyg'unlashtiruvchi qiyosiy institutsional model shakllantirib, O'zbekistonning elektron auktsion tizimiga (E-AUKSION) tatbiq etish yo'llarini taklif etadi.

II. MATERIALLAR VA METODLAR

Mazkur tadqiqotda sifatiy qiyosiy case-study metodologiyasi qo'llanildi. Ushbu yondashuv institutsional o'zgarishlarni o'rganishda keng qo'llaniladigan va murakkab kontekstual omillarni hisobga olish imkonini beruvchi metod sifatida taniqli [3].

2.1. Case-study tanlov asosi

Tahlil uchun uchta mamlakat tanlandi: Niderlandiya, Daniya va O'zbekiston. Tanlovning asosi quyidagicha:

– Niderlandiya — Evropa Ittifoqida yer bozori ESG integratsiyasining eng rivojlangan namunalaridan birini taklif etadi (ASR Dutch Farmland Fund, yashil ijara mexanizmlari);

– Daniya — 2024 yil «Yashil uchlik kelishuvi» (Green Tripartite Agreement) orqali qishloq xo'jaligiga ESG asosida karbon solig'ini joriy etgan ilk mamlakat;

– O'zbekiston — Markaziy Osiyo mamlakatlarida yer ijara bozori institutsional islohoti aktiv bosqichda bo'lgan, ESG integratsiyasi uchun salohiyati yuqori bo'lgan mamlakat.

2.2. Ma'lumot manbalari

Tadqiqot quyidagi ma'lumot manbalari asosida olib borildi:

– birlamchi manbalar: O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlari (2024–2026 yillar);

– ikkilamchi manbalar: IFC Barqarorlik Tizimi hujjatlari (2012, 2025-yil yangilanishi jarayoni), Niderlandiya viloyatlarining yer ijara siyosati bo'yicha Pointer tadqiqoti (2025) [4], Daniya Yashil uchlik kelishuvi matnlari (2024) [5];

– ilmiy adabiyotlar: MDPI, ScienceDirect va PubMed platformalarida chop etilgan yashil moliya va yer boshqaruviga oid so'nggi maqolalar (2023–2025).

2.3. Tahlil ramkasi

ESG mezonlarini yer ijara tizimiga integratsiya qilish darajasini baholash uchun uch o'lchamli tahlil ramkasi qo'llanildi: (E) ekologik — tuproq va suv resurslarini muhofaza qilish bo'yicha majburiyatlar; (S) ijtimoiy — yer mavjudligi, gender tengligi va xalq farovonligi; (G) boshqaruv — shaffoflik, hisobdorlik va qaror qabul qilish tizimi.

III. NATIJALAR

3.1. Niderlandiya tajribasi: yashil ijara mexanizmlari

Niderlandiya qishloq xo'jaligi yer bozori Evropadagi eng qimmat bozorlardan biri bo'lib (1 gektarning o'rtacha narxi 60 000–80 000 evrodan oshadi), bu barqaror qishloq xo'jaligi yuritishni xohlovchi fermerlar uchun jiddiy to'siq hisoblanadi. Ushbu muammoni hal etish yo'lida bir qator ESG yo'nalishidagi moliyaviy mexanizmlar ishlab chiqildi.

ASR Dutch Farmland Fund — Niderlandiyaning eng yirik xususiy qishloq xo'jaligi yer portfeliga ega bo'lgan ushbu jamg'arma 125 yildan ortiq tajribaga ega [6]. Jamg'arma «iqlimga moslashgan» (climate-smart) fermerlarni ustuvorlik bilan tanlaydi va yer ijarasida Open Soil Index (tuproq sifati indeksi) mezonlariga asoslangan chegirmalar taqdim etadi. Tuproq osti biologik faolligini, namlikni ushlab turish qobiliyatini va uglerod miqdorini o'lchaydigan ushbu indeks fermerlar ijara bahosini belgilashda moliyaviy rag'bat sifatida ishlatiladi.

2025 yilda o'tkazilgan Pointer tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, Niderlandiya viloyatlarining yarmidan ko'pi yer ijara bo'yicha raqobatda barqarorlik mezonlariga nisbatan narxni ustuvorlik bilan ko'radi [4]. Shunga qaramasdan, «birgalikda yer uchun» (Together for Ground) manifesti atrofida 500 dan ortiq tashkilot birlashib, viloyat yer portfellarining kamida uchdan bir qismini yashil ijarachilarga yo'naltirish maqsadini e'lon qildi.

Invest NL ma'lumotlariga ko'ra [7], yashil yer mexanizmlarining uchta asosiy yo'nalishi mavjud: fuqarolar yoki ta'sir investorlarining kapitalidan foydalanadigan yer fondlari; barqaror tuproq boshqaruvi uchun chegirmali ijara shartnomalari; va ekotizim xizmatlarini iqtisodiy qiymatga aylantiruvchi tuproq sertifikatlari (CO_2 kreditlari, biodiversite ballari). Ushbu mexanizmlar birgalikda yer ijara tizimini ESG standartlariga mos holda qayta tashkil etishning amaliy yo'llarini ko'rsatadi.

3.2. Daniya tajribasi: qishloq xo'jaligida ESG va karbon boshqaruvi

Daniya 2024 yil noyabrida tarixiy «Yashil uchlik kelishuvi» (Green Tripartite Agreement) e'lon qildi. Hukumat, sanoat vakillari va ekologik tashkilotlar o'rtasidagi keng koalitsiyaga asoslangan ushbu kelishuv 43 milliard daniya kronasini (5,8 milliard AQSh dollari) qishloq xo'jaligi va yer foydalanishini o'zgartirishga yo'naltiradi [8].

Kelishuvning asosiy elementlari quyidagilardan iborat: qoramol va cho'chqa chorvasiga nisbatan dunyoda birinchi bo'lib joriy etiladigan karbon emissiyasi solig'i (2030 yildan 300 dKr/tonna CO_2e, 2035 yildan 750 dKr/tonna); 150 ming gektardan ortiq past yotgan karbonli yerlarni tiklash; azot ifloslantirishi bo'yicha bir qator chora-tadbirlar [9]. Bu choralar aslida qishloq xo'jaligi yer foydalanishiga ESG G-komponenti (boshqaruv) va E-komponenti (ekologik) mezonlarini qonuniy jihatdan majburiy tarzda joriy etishni anglatadi.

FarmAhead™ tashabbusi 2023 yilda Daniya sut sanoatida qo'llanilgan bo'lib, sut ishlab chiqarishdagi iqlim izini kuzatishdan tashqari, fermerning ESG ko'rsatkichlarini xaridorlar (chakana savdo, umumiy ovqatlanish) bilan bevosita ulaydi [10]. Bu yer bozori ESG integratsiyasining yuqoriga qarab — ya'ni yer ijarasidan zanjirining so'nggi bosqichiga qadar — kengaytirilishining amaliy namunasidir.

Daniya modeli shuni ko'rsatadiki, ESG integratsiyasi faqat ixtiyoriy moliyaviy rag'bat (Niderlandiya modeli) bilan cheklanib qolmay, qonuniy majburlash mexanizmlariga ham asoslanishi mumkin. Biroq bu yo'l siyosiy kelishuv va kuchli institutsional bazani talab qiladi.

3.3. IFC standartlari: ESG va yer boshqaruvi

Xalqaro Moliya Korporatsiyasining (IFC) Barqarorlik Tizimi sakkizta Ishlash Standarti (Performance Standards, PS) asosida qurilgan bo'lib, ularning ayrimlari bevosita yer boshqaruviga aloqadordir. PS3 (Resurs samaradorligi va ifloslantirish profilaktikasi) yer resurslaridan oqilona foydalanish va tuproqni muhofaza qilishni; PS5 (Yerlarni egallab olish va majburiy ko'chirish) yer huquqlariga nisbatan to'liq qo'llaniladigan himoya choralarini nazarda tutadi [11].

IFC ning 2023 yildagi SDG kartasi investitsiyalarga yo'naltirilgan ushbu standartlar barcha 17 ta BRM maqsadini qamrab olganligi va 186 a'zo davlatda jami 4,5 trln dollarlik investitsiyalarga qo'llanilganligini ko'rsatdi [12]. 2025 yilda IFC standartlarini yangilash jarayoni boshlandi, bu «kelajakka moslashgan standartlar» shakllantirishga qaratilgan bo'lib, xususan yer huquqlari, iqlim xavfi va raqamlashtirish masalalarini yanada aniqroq tartibga soladi [13].

Biroq tadqiqotchilar IFC standartlarining ba'zi cheklovlarini ham ta'kidlaydi. IIED tadqiqotiga ko'ra [14], mavjud PS-markaziy yondashuv yer nizolari muammosini to'liq hal qila olmagan; Ixtiyoriy Yer Egasi Huquqlari Ko'rsatmalari (VGGT) bilan uyg'unlashtirish zaruriyati kuchaymoqda. Bu yer bozori ESG mezonlarini ishlab chiqishda faqat moliyaviy instrumentlarga emas, balki yer huquqlari institutlariga ham murojaat qilish lozimligini ko'rsatadi.

3.4. O'zbekiston holati: imkoniyatlar va to'siqlar

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi yer bozori hozirda faol islohotlar bosqichida. 2024-yil 1-martdan boshlab yer auktsionlari to'liq raqamli formatga o'tkazildi va E-AUKSION platformasi joriy etildi. O'tgan besh yil mobaynida 616 000 gektardan ortiq yer maydonlari auktsion orqali taqsimlandi, gektardan tushum 50–60 million so'mga uch barobar oshdi [15].

2026 yil aprelida chiqarilgan PF-68-son Farmonga muvofiq, xorijiy investorlar uchun yer auktsionida ishtirok etish cheklanib, ular faqat 10 million AQSh dollaridan yuqori loyihalar

orqali bozorga kirish imkoniyatiga ega bo'ldi [16]. Bu o'zgarish bir tomondan mahalliy tadbirkorlarni himoya qilsa, ikkinchi tomondan ESG mezonlariga asoslangan xorijiy investitsiyalarga yangi tuzilma taklif etish imkoniyatini ochadi.

Tuproq resurslarining holati jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. 2025 yil 1 yanvar holatiga Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarda 4 342,5 ming gektarli sug'oriladigan yerlarning 43,3 foizi — ya'ni 1 882,6 ming gektari — turli darajada sho'rlangan. Shundan 72,7 ming gektari kuchli sho'rlangan [17]. Ushbu ko'rsatkich E-mezon (ekologik) doirasida yer sifatini monitoring qilish va moliyaviy rag'batlantirish bilan bog'lash uchun muhim asosni tashkil etadi.

«O'zbekkosmos» agentligi tomonidan Jizzax viloyatidagi 90 ta qishloq xo'jaligi yer maydonida NDVI va sho'rlanish indekslari yordamida tuproq monitoringining pilot loyihasi amalga oshirilmoqda [18]. Ushbu ma'lumotlar bazasi ESG E-mezonini yer ijara tizimiga tadbiq etish uchun texnik asos bo'lishi mumkin.

1-jadval. ESG mezonlarining yer ijara tizimiga integratsiya darajasi: qiyosiy tahlil

Mezon	Niderlandiya	Daniya	IFC standarti	O'zbekiston
Ekologik (E): tuproq sifati indeksi	Ha (Open Soil Index)	Qisman (FarmAhead™)	PS3 (resurslarga ta'sir)	Pilot bosqich
Ijtimoiy (S): yer mavjudligi	Ijara chegirmalari	Kvotalar (yoshlar)	PS5 (ko'chirish)	Cheklangan
Boshqaruv (G): shaffoflik	Provinsial hisobot	Parlament nazorati	Oshkor qilish talabi	E-AUKSION (boshlang'ich)
Moliyaviy rag'bat	Arzon ijara (yashil fermer)	Karbon solig'idan chegirma	Kapital tarkibi	Yo'q (qo'shish kerak)
Monitoring tizimi	Sputnik + NDVI	CO_2e hisob-kitobi	Mustaqil tekshiruv	NDVI пилот (Jizzax)
Huquqiy asos	CAP 2023–27	Green Tripartite 2024	Barqarorlik doirasi 2012	ЎРҚ–1061 (2025)

Manba: muallif tomonidan tuzilgan.

IV. MUHOKAMA

4.1. ESG integratsiyasining uch modeli

Tahlil qilingan uch mamlakat tajribasi ESG mezonlarini yer ijara tizimiga integratsiya qilishning uch xil modelini ko'rsatmoqda.

Birinchi model — ixtiyoriy moliyaviy rag'bat modeli (Niderlandiya). Ushbu modelda davlat bevosita majbur qilmaydi; aksincha, moliyaviy rag'batlar (ijara chegirmalari, kapital kiritish imkoniyati) barqaror yer boshqaruvi amaliyotlarini iqtisodiy jihatdan jozibador qiladi. ASR Dutch Farmland Fund misolida ko'rib bo'lganimizdek, bu model ixtisoslashtirilgan yer investitsiya fondlarini vositachi sifatida jalb qiladi. Ushbu modelning afzalligi bozor iqtisodiyoti prinsiplariga to'liq mos kelishida; kamchiligi esa keng ko'lamda joriy etilishining sust suratida.

Ikkinchi model — qonuniy majburlash modeli (Daniya). Ushbu modelda ESG mezonlari qonuniy majburiyat darajasiga ko'tariladi (karbon solig'i, azot cheklovlari). Bu model tezroq natijalarga olib keladi, lekin siyosiy itoat va kuchli institutsional baza talab qiladi. Daniyaning

2024 yildagi Yashil uchlik kelishuvida keltirilganidek [8], ushbu model rivojlangan demokratiya va kuchli agrar tashkilotlar mavjudligi sharoitida samarali ishlaydi.

Uchinchi model — standartlar orqali integratsiya modeli (IFC). Xalqaro moliya institutlarining standartlari investitsiya qarorlarini ESG mezonlariga bog'laydi. Bu model ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun dolzarb, chunki xorijiy investitsiyani jalb qilish maqsadida ESG talablarini qondirish zaruriyati mavjud. O'zbekistonda ham xorijiy investorlar bilan bog'liq loyihalarda IFC PS5 va PS3 standartlariga muvofiqlik talabi kiritilishi mumkin.

4.2. O'zbekiston uchun tavsiyalar

Qiyosiy tahlil asosida O'zbekiston qishloq xo'jaligi yer ijara tizimiga ESG mezonlarini integratsiya qilish uchun uch bosqichli yo'l taklif etiladi.

Birinchi bosqich — asos yaratish (2026–2027). E-AUKSION platformasiga yer uchastkalari bo'yicha asosiy ekologik ko'rsatkichlarni (tuproq sho'rlanishi, NDVI, suv mavjudligi) kiritish; yer ijara shartnomasiga ixtiyoriy ekologik majburiyatlar uchun standart modul qo'shish; «O'zbekkosmos» pilot loyihasini kengaytirib, milliy yer sifati indeksini ishlab chiqish.

Ikkinchi bosqich — moliyaviy mexanizmlarni joriy etish (2027–2029). E-mezonlarni bajaradigan ijarachilar uchun yer ijarasi to'lovlari bo'yicha imtiyozlar belgilash; «yashil yer krediti» mexanizmini — yer sifatini yaxshilaydigan investitsiyalarga imtiyozli moliyalashtirish — Agrobankdan pilot tarzda joriy etish; ESG mezonlarini bajaradigan ijarachilarning yer ijara huquqini garov sifatida qabul qilish uchun bank qoidalarini yangilash.

Uchinchi bosqich — tizimli integratsiya (2029 va undan keyin). E-AUKSION, yer kadastri va bank axborot tizimlarini ESG ko'rsatkichlari bo'yicha birlashtirilgan raqamli platforma orqali ulash; «Yashil yer sertifikati» tizimini yaratish — tuproq, suv va iqtisodiy samaradorlik mezonlariga asoslangan sertifikatsiyalashtirish; xalqaro moliya institutlari (ADB, Jahon banki, EBRD) bilan hamkorlikni ESG standartlari asosida kuchaytirish.

4.3. Cheklovlar va kelajak tadqiqotlar yo'nalishlari

Mazkur tadqiqot bir qator cheklovlarga ega. Birinchidan, O'zbekiston bo'yicha mavjud ma'lumotlar bazasining chegaralanganligi tufayli miqdoriy tahlil o'rniga sifatiy case-study yondashuviga tayanildi. Ikkinchidan, Niderlandiya va Daniya modellari rivojlangan bozor iqtisodiyoti sharoitida shakllanganligidan O'zbekistonga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish mavjud institutsional bo'shliqlar tufayli qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

Kelajak tadqiqotlar uchun quyidagi yo'nalishlar tavsiya etiladi: E-AUKSION ma'lumotlari asosida ESG ko'rsatkichlari va yer ijara narxi o'rtasidagi bog'liqlikni miqdoriy tahlil qilish; O'rta Osiyoning boshqa davlatlari (Qozog'iston, Tojikiston) bilan qiyosiy tahlilni kengaytirish; tuproq sho'rlanishi ma'lumotlari asosida ESG-bog'liq yer narxi indeksini modellashtirish.

V. XULOSA

Mazkur tadqiqot qishloq xo'jaligi yer ijara tizimiga ESG mezonlarini integratsiya qilish masalasini Niderlandiya, Daniya va O'zbekiston misolida birinchi marta qiyosiy tahlil qilib, innovatsion institutsional model taklif etdi.

Asosiy xulosalar quyidagicha: ESG integratsiyasining uchta modeli (ixtiyoriy moliyaviy rag'bat, qonuniy majburlash va standartlar orqali integratsiya) mamlakatning institutsional tayyorgarligi va bozor rivojlanish bosqichiga qarab farqlanadi; yashil yer ijara mexanizmlari faqat ekologik maqsadlarni emas, balki moliyaviy — investitsion jozibadorlik va kreditga kirish imkoniyatini ham oshiradi; O'zbekistonning E-AUKSION platformasi va «O'zbekkosmos» sun'iy yo'ldosh ma'lumotlari ESG integratsiyasining kuchli texnik asosini tashkil etadi.

Amaliy jihat: yer ijara shartnomasiga tuproq sifati majburiyatlarini kiritish, barqaror amaliyotlar uchun ijara imtiyozlari taqdim etish va yer sifati monitoring tizimini moliyaviy instrument bilan bog'lash O'zbekistonda yer bozorini ESG standartlariga moslashtirish yo'lidagi

asosiy qadamlar hisoblanadi. Bu, o'z navbatida, qishloq xo'jaligi sektoriga xorijiy investitsiyalarni kuchaytirish va yer resurslaridan barqaror foydalanishni ta'minlash uchun muhim shartdir.

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda ESG-yer bozori aloqasiga bag'ishlangan kelajak miqdoriy tadqiqotlar uchun nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. International Finance Corporation (IFC). ESG Policies and Standards. — Washington, D.C.: IFC, 2023. — URL: https://www.ifc.org/en/what-we-do/sector-expertise/sustainability/policies-and-standards (accessed: 01.06.2026).
2. Sun X., Zhou C., Gan Z. Green Finance, Land Transfer and China's Agricultural Green Total Factor Productivity // Land. — 2024. — Vol. 13, No. 12. — P. 2213. — DOI: 10.3390/land13122213.
3. Yin R. K. Case Study Research and Applications: Design and Methods. — 6th ed. — Thousand Oaks: SAGE Publications, 2018. — 319 p.
4. Pointer Research Bureau. Duurzaamheid in de verpachting van provinciale gronden [Sustainability in the leasing of provincial land]. — Amsterdam: Pointer, 2025. — URL: https://nltimes.nl/2025/04/06/half-provinces-prioritize-price-sustainability-agricultural-land-leasing (accessed: 01.06.2026).
5. The Danish Government, Danish Agriculture & Food Council, Nature Conservation Association et al. Green Tripartite Agreement on Land Use, Biodiversity and Agriculture. — Copenhagen, November 2024. — URL: https://stateofgreen.com/en/news/cutting-agriculture-emissions-and-restoring-nature-discover-denmarks-historic-tripartite-agreement (accessed: 01.06.2026).
6. a.s.r. real estate. ASR Dutch Farmland Fund: Investing with Impact. — Utrecht: a.s.r., 2024. — URL: https://en.asrrealestate.nl/investments/asr-dutch-farmland-fund (accessed: 01.06.2026).
7. Invest NL. Access to Land: A Key for Sustainable Agriculture. — Amsterdam: Invest NL, 2025. — URL: https://www.invest-nl.nl/en/news/access-to-land-a-key-for-sustainable-agriculture (accessed: 01.06.2026).
8. State of Green. Cutting Agriculture Emissions and Restoring Nature: Denmark's Historic Tripartite Agreement. — Copenhagen, 2024. — URL: https://stateofgreen.com/en/news/cutting-agriculture-emissions-and-restoring-nature-discover-denmarks-historic-tripartite-agreement (accessed: 01.06.2026).
9. iGrow News. Denmark Launches Green Transition Plan for Agriculture and Land Use. — 2024. — URL: https://igrownews.com/denmark-launches-green-transition-plan-for-agriculture-land-use (accessed: 01.06.2026).
10. Food Nation Denmark. 5 Pathways to Accelerate Green Transition in Agriculture and Food Production: FarmAhead™ Initiative. — Copenhagen, 2023. — URL: https://foodnationdenmark.com/5ways (accessed: 01.06.2026).
11. International Finance Corporation (IFC). Performance Standards on Environmental and Social Sustainability. — Washington, D.C.: IFC, 2012 (updated 2025). — URL: https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standards (accessed: 01.06.2026).
12. International Finance Corporation (IFC). Advancing UN Sustainable Development Goals through IFC's ESG Standards. — Washington, D.C.: IFC, 2023. — URL: https://www.ifc.org/en/insights-reports/2023/advancing-sdgs-through-ifc-esg-standards (accessed: 01.06.2026).

13. ISEPG Global. A New World: Future-Proofing the IFC Performance Standards. — 2025. — URL: https://www.isepglobal.org/engage/transform/features/a-new-world-future-proofing-the-ifc-performance-standards (accessed: 01.06.2026).
14. International Institute for Environment and Development (IIED). Land Rights and Investments: Why the IFC Performance Standards Are Not Enough. — London: IIED, 2024. — URL: https://www.iied.org/x00213 (accessed: 01.06.2026).
15. Times of Central Asia. Uzbekistan to Restrict Foreign Access to Farmland as Land Reforms Advance. — 2026, April. — URL: https://timesca.com/uzbekistan-to-restrict-foreign-access-to-farmland-as-land-reforms-advance (accessed: 01.06.2026).
16. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 24 apreldagi PF-68-son Farmoni «Qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining yerdan foydalanish sohasidagi mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida».
17. PF-6024 (2020) — Suv xo'jaligini rivojlantirish loyihasi (lex.uz) https://lex.uz/uz/docs/-4892953
18. Tong A., Niu H., Jiang L., Wang Y. The Impact of Agricultural Green Finance on the Level of Agricultural Green Development // PLoS ONE. — 2025. — Vol. 20, No. 6. — DOI: 10.1371/journal.pone.0323703.